

ILO OLLA MUKANA!

LASTEN YHDENVERTAISUUS VARHAISKASVATUKSESSA

Linda Honskum 2023



INKLUSIIVINEN VARHAISKASVATUS – ILO JA TOIVO

Inkluusio ja inklusiivinen varhaiskasvatus ovat nousseet esiin etenkin vuoden 2022 opetussuunnitelman ja varhaiskasvatuslain muutosten myötä (Opetushallitus 2022; laki 540/2018; OKM 2022). Inkluusio sana viittaa kaikkien mukana olemiseen, tasa-arvoiseen, yhteisölliseen ja yhdenvertaisuutta korostavaan sekä moninaisuutta arvostavaan koulutukseen, jonka taustalla olevat arvot tulisi heijastua toiminnassa.

”Inklusiivinen yhteisö edistää osallisuutta ja tunnistaa kakkien vahvuudet.

Jokaisella on oikeus kuulua ryhmään ja kehittyä ja oppia”

(ks. Vasu 2022,24 – 25).

Arvot inklusion taustalla ovat moninaiset, aivan kuten inklusiokin on moninainen käsite. Tässä yhteydessä tuon esille arvoja, joita ei pidä unohtaa varhaiskasvatuksessa ja joilla on tulevaisuutta rakentava luonne – ilo ja toivo. Kun näitä arvoja pohdin, niin mieleeni nousee lasten iloiset kasvot ja se ilo, jonka niin monet lapset ovat ympärilleen huomaamattaan tarjonneet ja josta nauttivat. Lapsen ilo näkyy ja tuntuu ja sen pitäisi luonnollisesti saada paljon huomiota työssä lasten kanssa. En tiedä missä työssä olen itse saanut niin paljon kuulla naurua, nähnyt hymyjä ja kuullut ilon kiljahduksia kuin päiväkodissa työskennellessäni. Ilo on helppo jakaa ja iloa on itse asiassa helppo tuottaa. Ilon tuottaminen vaatii meiltä aikuisilta lapsilähtöistä ja lasta arvostavaa orientaatiota. Ilo liittyy etenkin lasten keskinäiseen jaettuun toimintaan, toteavat Karjalainen ja Puroila (2017). On iloista seurata sivusta, kun kaksi taaperoa juoksevat ja nauravat yhdessä. Ilo yhdistää.

Meillä tulee olla halu ja aikomus tuottaa iloa lapsille. Inklusiivista arvoa – iloa – määrittää Boothin (2011) mukaan iloinen suhtautuminen oppimiseen, opettamiseen ja ihmissuhteisiin. Riemullinen kasvatus ja opetus rohkaisee oppimiseen leikin kautta, leikillisyyteen ja jaettuun huumoriin. Tällöin juhlietaan tyytyväisyyttä siitä, kun saadaan uusia kiinnostuksen kohteita, tietoa ja taitoja. (Booth 2011.) Uskon, että jokaisesta päivästä voi löytyä ilon pilkahduksia. Kun lapsi esimerkiksi kykenee ensimmäistä kertaa piirtämään ympyrän, jota on harjoiteltu pitkään. Tai kun saa kaverin, jonka kanssa pelata muistipeliä, minkä mahdollisesti liikuntavammaiselle lapselle uusi seisomateline. Tai kun vihdoinkin lapsi useiden yritysten jälkeen oppi pyytämään sanallisesti lelua kaverilta lainaksi. Näillä tarkoitan sitä, että pienet onnistumisen askeleet ovat juuri niitä mitä kaipaamme ja josta tulee iloa. Ilo liittyy Kernin ym. (2014) mukaan kokemukseen siitä, että osaa ja on kompetentti. Mielestäni tästä on myös inklusiiossa kyse, sillä sekä lapsen että työntekijän tulisi tuntea olevansa osaava. Lasten kohdalla voisi sanoa, että riippumatta lapsen taidoista, niin se tunne, että osaa on tärkeä. Kiinnostavaa on se, että työntekijän kokemus minäpystyvyydestä on yhteydessä asenteisiin inklusiota kohtaan (Savolainen ym. 2022). Tässä asiassa koulutus, opettajien työn tuki, työnohjaus

sekä konsultaatio ovat tärkeitä. Näistä tulisi taustaanorganisatioiden pitää huolta.

Toinen pieni asia, jonka nostan tässä esille, on toivo. Toivo liittyy toiveikkuuteen ja myönteisyyteen. Siirrän nyt katseen nimenomaan varhaiskasvatukseen laajemmin ja myös työyhteisöön. Toivo ja optimismi ovat nimenomaan opetuksen ammattilaisten ja vanhempien tehtävä, sanoo Tony Booth (2011). Booth näkee toivon ja optimismin vähentävän ja poistavan esteitä inklusion tieltä. Ajattelen, että toivo ja optimismi rakentavat jotain parempaa, myös kriisin aikana. Luottamus toivoon ja optimismiin on tärkeää. Luottamus, toivo ja optimismi kaipaavat seurakseen työntekijöitä, joilla on tietoa ja taitoja kohdata monenlaisia lapsia ja vanhempia. Ehkä saavutamme tätä luottamalla toisiimme mutta myös sillä, että meillä on luottamusta taustaanorganisaatioon ja sen apuun tarvittaessa. Toivo rakennetaan yhdessä. Toivo kaipaakin optimismin rinnalleen, jotta rakentaminen onnistuu. Meillä on paljon ymmärrystä siitä, millainen hyvä, rakastava ja oppimista tukeva varhaiskasvatus on. Tiedämme siis mitä tavoitella. Luonnollisesti se, että jaamme yhdessä keskeiset inklusiiviset arvot, kuten yhdenvertaisuus, yhteisöllisyys, osallisuus, erilaisuuden tai moninaisuuden arvostaminen, on pohjana tälle rakentamiselle. Nämä ovat ikään pohjana ilolle ja toiveikkuudelle. Toisaalta voi käydä niinkin, että kun löydämme ilon, toivon ja rakkauden, niin inklusiioon liitetyt keskeiset arvot saavat tilaa.

Nämä liittyvät siihen mitä haluamme saavuttaa. Tarkoitus on luonnollisesti, että lapset löytävät arjestaan iloa. Tätä löytämistä tukee toivo ja optimismi, jotka ovat kuin kehä lasten arjen ympärillä. Mihin muuhun voimme nojata kuin näihin? Mikä muu rakentaa myös lasten tulevaisuuskuvaa ja kuvaa itsestään kuin nämä. On hyvä tässä ajassa muistaa, että toivolla ja optimismilla rakennetaan tulevaa. ✨

PÄIVI PIHLAJA

PROFESSORI

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO

Lähteet

- Booth, T. 2011. The name of the rose. Inclusive values into action in teacher education. *Prospects* 41, 303 – 318.
Karjalainen, A.-M. & Puroila, A.-M. 2017. Ilon koodi: dialogisesti ja kulttuurisesti rakentuvat lasten ilon hetket päiväkotiarjessa. *JECER* 11(3), 23 – 36.
Kern, L., Hawkins, R., Al-Hindi, K.F. & Moss, P. 2014. A collective biography of joy in academic practice. *Social & Cultural Geography* 15(7), 834 – 851.
Savolainen, H., Malinen, O.-P. & Schwab, S. 2022. Teacher efficacy predicts teachers' attitudes toward inclusion - a longitudinal cross-lagged analysis. *International Journal of Inclusive Education* 26(9), 958 – 972.

YHDENVERTAISUUTTA JA TASA-ARVOA VARHAIS- KASVATUKSEEN ILON KAUTTA

Varhaiskasvatuksen on Suomessa edistettävä sukupuolten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta. Tätä velvollisuutta vahvisti vuonna 2023 se, että toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelu tulivat pakollisiksi varhaiskasvatukseen.



KUVA: PIXABAY

Nyt päiväkodeissa tulee selvittää, miten yhdenvertaisuus ja tasa-arvo toteutuvat toiminnassa ja selvitysten tulosten perusteella nimetä ja toteuttaa konkreettisia toimenpiteitä, joilla varhaiskasvatuksen arkea voi jokaisessa päiväkodissa kehittää tasa-arvoisemmaksi ja yhdenvertaisemmaksi.

Jos pedagoginen havainnointi ei jo ole osa toimipaikan arkea, voi toiminnallinen suunnittelu tuoda arkeen mukaan havainnointilomakkeita, videotointia ja lasten kanssa tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumisen pohtimista keskustelujen, leikkien ja satujen kautta. Ennen kaikkea toiminnallisen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelun prosessin aloittaminen luo jokaiselle varhaiskasvatuksen ammattilaiselle paikan itsereflektioon. Omaa tai työyhteisön ajattelua voi herätellä esimerkiksi tasa-arvon- ja yhdenvertaisuuden korttipakalla tai tasa-arvoisen kasvatuksen ja yhdenvertaisen kasvatuksen muistilistoilla. Yhdessä tai yksin voi pohtia millaisia asenteita, odotuksia ja oletuksia on eri sukupuolia, katsomuksia, alkuperiä, kieliä ja toimintakykyä kohtaan? Vaikka itsereflektio voi olla välillä vaikeaa ja kipeääkin, siihen on hyvä suhtautua oppivalla ja uteliaalla asenteella: tällaisten olettustenken olen antanut ohjata toimintaani tiedostamatta? Millaisia uusia toimintatapoja voin keksiä? Miltä kohtaamiset muiden ihmisten kanssa näyttävät, kun en anna syrjivien normien vaikuttaa ajatuksiini?

Selvitysvaiheen jälkeen toimintaa tulee kehittää konkreettisten toimenpiteiden avulla. Tämä on toiminnallisen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelun vaihe, jossa saa päästää oman pedagogisen osaamisensa ja vahvuutensa esiin. Kehittäminen voi olla sitä, että tukee lasten leikkien

monipuolisuutta ja kaverisuhteita heittäytymällä useammin lasten leikkeihin mukaan tai sitä, että pukemistilanteessa auttaa lapsia jonotusjärjestyksessä, eikä sellaisen oletuksen viemänä, etteivät pojat jaksaisi kuitenkaan odottaa vuoroaan. Kehittäminen voi olla sitä, että järjestää leluja ja leikkipaikkoja uudella tavalla lasten kanssa tai sitä, että pyytää huoltajia opettamaan leikkejä ja lauluja omasta lapsuudestaan tai tervehdys- ja kiitos-sanoja äidinkielellään tai murteellaan. Se voi olla myös henkilöstön kouluttautumista antirasismista, katsomustietoisuudesta ja sukupuolensensitiivisyydestä tai sellaisten kirjojen ja värityskuvien käyttöönottoa, joissa näkyy monipuolisesti erilaisia ihmisiä ja perheitä. Varhaiskasvatuksen ammattilainen tuntee ryhmänsä ja omat vahvuutensa, joiden kautta juuri omalle ryhmälle sopivat toimenpiteet löytyvät.

Toiminnallisen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelun ei ole tarkoitus siis olla vain kaappiin jäävä paperi tai käyttöön tuleva uusi, arkea kuormittava menetelmä. Toiminnallisen suunnittelun prosessissa on kyse siitä, että tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen liittyvät teemat tulevat aidosti keskusteluun työyhteisössä ja mukaan arjen perustoimintaan. Siinä saa epäonnistua ja yrittää uudelleen. Tarkoitus on kehittää varhaiskasvatuksen arkea aidosti inklusiivisemmaksi, sellaiseksi, jossa jokainen lapsi kokee olevansa osa ryhmää, tulevansa nähdyksi ja huomioiduksi – olevansa tärkeä. Samalla lapset oppivat toimimaan toisia kunnioittavilla tavoilla ja katsomaan maailmaa ilman rajoittavia normeja. ✨

NEA ALASAARI

PROJEKTIPÄÄLLIKKÖ

TASA-ARVOINEN VARHAISKASVATUS

NAISASIALIITTO UNIONI

YHDENVERTAISUUTTA TUKEVAT RAKENTEET

Päiväkotijärjestelmä tarjoaa erinomaisen näyttämön,
jonka puitteissa olisi mahdollista toimia aidosti yhdenvertaisuutta
ja kaikkien hyvinvointia vahvistavalla tavalla.

Päiväkodit ovat kuin pienoisyhteiskunta, jossa lasten ja aikuisten elämänhistoriat, elinympäristöt ja taustat poikkeavat suuresti toistaan. Oman lisänsä erilaisuuteen tuovat temperamenttiin ja muuhun yksilöllisyyteen liittyvät piirteet. Liian usein kuitenkin unohtuu, että ihmiset ovat keskenään enemmän samankaltaisia kuin erilaisia. Ihminen on vahvoilla evoluution juurillaan laumoissa elävä laji, jolle yhteisöön kuuluminen ja sen eduksi toiminen, on ollut hengissä säilymisen ehto.

Tämän päivän globaalissa ja yhä moninaistuvammassa maailmassa tarvitaan erityisesti taitoa olla ihmisiksi - kykyä tulla toimeen toisten kanssa. Kasvun ja oppimisen ympäristöjen tulisi tukea tätä pyrkimystä, ja se edellyttää ymmärrystä ihmisluonnosta. Se edellyttää myös uusia näkökulmia päiväkotien käytäntöihin.

Ihminen on biologinen olento, jolla on evoluution kuluessa muovautuneita, geeneihin kytkeytyneitä yhteisölleen ja yksilölliseen kehitykseen liittyviä käyttäytymismuotoja. Ongelmana on se, että päiväkodeissa yhteisön käsite on hämärtynyt. Hämärtynyt on myös käsitys lajityypillisen yksilönkehityksen lainalaisuuksista. Tämä on hämääntävää, koska varhaiskasvatuksen kaiken toiminnan tulisi pohjautua tieteseen ja tutkimukseen. Lapsiryhmissä toimintaa organisoidaan kuitenkin suurelta osin uskomusten pohjalta.

Nyky aikaan kuuluva yksilöllisyyden ylikorostaminen on vieraannuttanut ihmisen omasta perusluonnostaan. Päiväkodeissa lasten yksilöllinen kohtaaminen on myös arvossaan. Erityisten toiveiden ja tarpeiden yksilöllisen huomioimisen ja itselle sopivan toiminnan valitsemisen käytänteet ovat jokapäiväisiä toiminnan muotoja. Yksilökeskeisyys, itsensä ilmaiseminen, vahvuuksien korostaminen, innovatiivisuus, oma kiinnostus ja tehokkuus ovat esimerkkeinä tämän päivän arvoista, jotka ohjaavat kasvatukseen ja opetukseen liittyvää päätöksentekoa.

Ihmiset ovat luonnostaan toisiaan huomioivia ja yhteiseen ymmärrykseen pyrkiviä. Tähän liittyy ainutlaatuinen taito oppia tarkastelemaan asioita erilaisista näkökulmista ja arviomaan toisen aikomuksia. Valmius on synnynnäinen ja kehitys on erityisen kiihkeää varhaiskasvatuksen vuosina. Avuliaisuus ja hyväntahoisuus ovat luontaisia ominaisuuksia, niihin ei tarvita kehotuksia eikä niistä odoteta palkkiota. Avuliaisuus ja hyväntahoisuus tarvitsevat kuitenkin tilaisuuksia päästäkseen vahvistumaan. Ryhmässä toimiminen tarjoaa siihen erinomaisia mahdollisuuksia.

Ihmislajin valmius havaita mitä toinen aikoo ja haluaa, on havaittavissa jo taaperoiässä. Jaetut aikomukset ovat seurausta sosiaalisesta liittymisestä ja kiinnittymisestä toisiin, erityisesti aikuisiin. Liittymisen hetkinä virittäydytään

yhteen ja jaetaan mielentiloja, tavoitteita sekä huomion kohteita. Toimijuuteen rakentuu yhteinen ”me” taso, joka kehityksen edetessä laajenee koskemaan muita samassa sosiaalisessa tilanteessa toimivia yksilöitä. Ennen kouluikää lapsi voi oppii havaitsemaan ryhmän yhteisiä aikomuksia, päämääriä ja niihin pyrkimisen tapoja. Tämä ei kuitenkaan tapahdu itsestään vaan edellyttää mahdollisuutta toimia yhteisön jäsenenä. Aikuisen läsnä oleva ohjaus erilaisten näkökulmien tunnistamisessa ja tarkastelussa on välttämätöntä. Yhteisten aikomusten jakaminen mahdollistaa toisten näkökulmaan asettumisen ja erilaisiin näkökulmiin tutustumisen. Siitä syntyy mielen lukemisen taito, jota tarvitaan empatiassa, myötätunnossa ja yhdenvertaisen kulttuurin rakentamisessa.

Päiväkotien toiminta on kuitenkin pirstoutunut vaihtuviksi pienryhmiksi ja toistuviksi siirtymiksi. Lapset ohjautuvat oman kiinnostuksensa mukaisesti ja vaeltelevat paikasta toiseen. Samanaikaisesti levottomuus ja ei-toivottu käyttäytyminen on lisääntynyt merkittäväksi. Aikuiset uupuvat, ja yleisenä huolena on aikuisten vaje, toisin sanoen käsiparien puuttuminen. Aikuisia on aivan varmasti liian vähän silloin kun ihanteena on mahdollisimman yksilöllinen, pienryhmissä toteutuva toiminta. Silloin kuitenkin puuttuu yhteisö ja sen mahdollistama jaettuun päämäärään pyrkiminen. Yhteisöllisyyden rakentuminen edellyttää joukkoon kuulumisen kokemusta ja pysyvää joukkoa. Pysyvässä joukossa muodostaa kollektiivinen ymmärrys arvoista, yhteistyön pelisäännöistä ja erilaisten näkökulmien huomioimisesta. Herkkyyyskaudet kaikelle tälle ajoittuvat vuosille ennen kouluikää – tästä on erittäin vahvaa tutkimuksellista näyttöä.

Aikuisten olisi tämä ymmärrettävä. Lapset tarvitsevat sääntöjä ja ohjausta. Ilman sitä he toimivat oman mielensä mukaisesti. Se tarkoittaa pyrkimystä kohti mielihyvää. Tätä kaikille eläville olennoille ominaista vahvasti biologista pyrkimystä opitaan säätelemään yksilönkehityksen edetessä. Pienet – tai vähän isommatkaan – lapset eivät tähän omin avuin pysty. Oman mielen säätelemisessä tarvitaan aivojen etuotsalohkoja, ja niiden kehitys on lapsuudessa vasta alkuvaiheessaan. Aivotutkimus ja kehitykselliset neurotieteet ovat kiistattomasti osoittaneet, että lapsilla ei ole biologisia edellytyksiä toimia harkiten, valintoja punniten ja mieltä malttaen. He toimivat halunsa perusteella. Siksi tarvitaan aikuisjohtoisuutta, ohjausta ja rajoja. Lasten näkökulmasta se tarkoittaa turvallisuutta ja kasvurauhaa. ✨

NINA SAJANIEMI

PROFESSORI

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO